

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 58, Haziran 2022, s. 252-262

ISSN: 2149-0821 Doi Number:<http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.62552>

Emre KARGI

Uřak Üniversitesi, yunusemruhu@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Nihat TOSUN

Uřak İslami İlimler Fakültesi,

DİJİTAL MİRASIN İSLAM HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Özet

İlerleyen teknoloji ve ilmi çalışmalar günümüzde insanları birtakım yeniliklerle ve yeni durumlarla karşılaştırmaktadır. Hukuk alanında da bu gelişmeler doğrudan doğruya araştırmalara ve çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durumlardan bir tanesi de internet kullanımının getirdiği dijital bilgilerin konumu ve değerlendirilmesi hususudur. Yaşadığımız asır internet çağı olduğundan artık insanlar çoğu bilgilerini internette paylaşmakta ve çoğu işlerini internet üzerinden gerçekleştirmektedir. Dijital bilgilerin kendisinde toplandığı internet ortamı değer ifade eden veya etmeyen bir çok bilgi ve hesapları içinde barındırmaktadır. Bu bağlamda dijital bilgilerin İslâm miras hukukunda terike kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği problemi ortaya çıkmış ve inceleme konusu olmuştur. Mirasın ölmesi halinde elektronik postaları ve sosyal medya hesapları gibi dijital bilgilerinin mirasçılara intikal edip etmeyeceği meselesi yeni bir durum olarak gündeme gelmiştir. Bu gibi dijital bilgilerin İslâm miras hukuku açısından da akıbetinin ne olacağının incelenmesi gerekmektedir. Konu ile alakalı düzenlemeler günümüz hukuk sistemlerinde de yeterli derecede olmadığı için yeri geldiği zaman bu mesele tartışma konusu olmaktadır. Esasen dijital bilgilerin durumu sadece miras hukukunu ilgilendiren bir problem olmayıp daha farklı açılardan da ele alınıp incelenmesi gereken bir konudur. Mesela: kişiye ait özel bilgilerin durumu, haberleşmenin gizliliğinin korunması, matewors'un konumu v.b hususlarda bu alanda ele alınması gereken konuların başında gelmektedir. Ancak

bizim çalışmamızda çağımızın ortaya çıkardığı dijital mirasın konumu ile ilgili durum İslâm hukuku açısından değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Dijital bilgiler, sosyal medya, miras, dijital terike, dijital miras

EVALUATION OF DIGITAL HERITAGE IN TERMS OF ISLAMIC LAW

Abstract

Today, the advancement of technology and scientific studies compare people with some innovations and new situations. One of these situations is the evaluation of digital information brought about by internet use. Since the century we live in is the internet age, people now share most of their information on the internet and most of their work is done on the internet. The internet environment, in which digital information is collected, contains many information and accounts that are valuable or not. In this context, it has been a matter of debate whether digital information will be considered within the scope of terike in Islamic inheritance law. The issue of whether digital information such as e-mails and social media accounts will be passed on to the heirs of the deceased in the event of his death, is a new situation and needs to be examined. It is necessary to examine what will be the fate of such digital information in terms of Islamic inheritance law. Since the regulations related to the subject are not sufficient in today's legal systems, this issue becomes the subject of discussion when appropriate. The status of digital information is not only controversial in terms of inheritance law, but also from different perspectives. For example: it is related to many different issues such as the status of private information belonging to the person, the protection of the confidentiality of communication. In this study, the position of digital heritage will be evaluated in terms of Islamic law.

Keywords: Digital information, social media, descendants, digital goods, digital heritage

GİRİŞ

Mülkiyetin intikalini gerektiren miras ve miras dağılımı ile ilgili hususlar bütün hukuk sistemlerinde olduğu gibi İslam hukukunda da düzenlemeye tabi tutulmuştur. Miras taksimi, İslam hukukunda ki mülkiyet hakkının intikal şekillerinden bir yöntemdir. Temel İslam kaynaklarında mülkiyet sebepleri şu üç ana dala ayrılmış ve şöyle sıralanmıştır:

1. Asaleten mülkiyet: Önceden herhangi bir sahibi olmayan malların, şartları yerine getirildiğinde şahıs mülkiyetine girişine denir. Kara ve deniz av hayvanlarının yakalanması, balıkların avlanması, otlar ve odunlar gibi orman ürünleri, yabancı meyve gibi tabiatın içinden alınan sahipsiz mallar vs. malların sahiplenilmesi yoluyla elde edilen mülkiyet böyledir.

2. Nakledici mülkiyet veya akid yoluyla mülkiyet: Akid yoluyla mülkiyet, adındanda anlaşıldığı gibi karşılıklı rızaya ve ihtiyaç karşılama dayalı akidlerle şahıslardan şahıslara geçen mülkiyettir. Bir diğer ifade ile önceden sahip olan bir malın meşru akitle bir başka şahsa intikalidir. Akid yoluyla intikal, insanlar arasında en çok kullanılan mülkiyet sebebidir. Alış-veriş, hibe, kiralama, çalışma karşılığında alınan ücret bu çerçevede içinde yer alır. Bu gibi bir tasarrufla mülkiyeti bir kişiden diğerine geçiren mülkiyet en geniş kapsamlı mülkiyet inşa edici yoldur.

3. Hilafeten mülkiyet: Mirasla elde edilen mülkiyet murisin ölümüyle onun yerine geçenlerin onun mallarına sahip olması manasıdır.¹ Ancak son dönemlerde erken dönemde bilinmeyen ve ilerleyen teknolojinin getirdiği yeni yöntemler ve mülkiyet intikal şekilleri ortaya çıkmıştır.

İnternet kullanımı ve sosyal medya günümüzde sosyal hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelmekte ve yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Bu yoğun kullanımla bağlantılı olarak internetteki verilerin durumu bağlamında dijital miras gibi konularda gündeme gelmektedir. Milyonlarca insan Facebook, Twitter, Instagram, Whatsapp gibi sosyal medya araçlarında hesaplar açarak orada paylaşımlar yapmakta, bazı internet siteleri üzerinden ticari ve ekonomik faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu esnada doğal olarak bazı önemli bilgi ve belgeler bulut teknolojisi ile çeşitli hesaplarda depolanmaktadır. Muris konumundaki kişiyi vefatı durumunda bu hesapların kişiyi vârislerine intikal etmesi söz konusu olmaktadır.

Muris tarafından internet hesaplarına ait bilgilerin ve şifrelerin mirasçılara verilme durumu söz konusu olmadığı takdirde mirasçılara intikal edilip edilmeyeceği konusu tartışma mevzusudur. Bazı internet hizmeti veren şirketler kullanıcılarına ait olan hesapların devredilemeyeceği ve mirasçılara intikal edilmeyeceğini açıkça belirtmektedirler. Çalışmamızda mirasçılara, murisin internet hesaplarına dair şifreleri bildiği durumlarda bu hesapları kullanıp kullanamayacağı, bu hesapların şifresini bilmediği durumlarda bu hizmeti sunan şirketlerden bilgi ve şifreleri isteyerek bu hesapları kullanıp kullanamayacağı, bu hesapları kullanma hakkına dair taleplerin yasal mirasçı olmayan miras bırakanın yakınları tarafından ileri sürülüp sürülmeyeceği gibi birçok sorunun cevapları aranacaktır.

1. Dijital Miras Kavramı ve Mahiyeti

Miras kelimesi verise (وَرِثَ) kökünden mastardır. Kelimenin aslı mirvâs (مَوْرَثٌ) şeklinde olup daha sonra vav harfi ya harfine çevrilerek miras (مِيرَاثٌ) şeklini almıştır. Miras, ölen bir kimsenin varislerine bırakmış olduğu mala verilen isimdir. Aynı kökten gelen vîrs, vers, irs, viras, iras, turas kelimeleri de aynı anlamı ifade eder.² *Miras*; en geniş anlamıyla kişinin ölümü ile mirasçılara geçebilen tüm malvarlığı değerlerini, özel hukuk ilişkilerini ve kişisel hakların tamamını ifade etmektedir.³ Dijital miras kavramı internetin sunduğu bir takım uygulamaların çoğalmasından dolayı gündeme gelmiş olan yeni bir kavramdır. Dijital terike son derece geniş bir kavram olup yoruma açık görülmektedir. Hizmet sunucusu şirketle miras bırakan arasında yapılan tüm sözleşmeler, kayıt edilmiş resim, videolar vb. bilgilerin dijital terike olduğu kabul edilmiştir. Daha geniş bir anlatımla dijital terikenin miras bırakanın tüm dijital bilgileri olduğu belirtilmiştir.⁴ Gelişen teknolojiyle birlikte hayatımıza yeni dijital ürünler girmektedir. Bu

¹ Bkz: Mustafa Ahmet ez-Zerka, *el-Medhalu'l- Fıkhiyyü'l- Amm*, Dâru'l-Kalem, Dimeşk 2012, 1/335,336,337,338; Abdulkerim Zeydan, *el-Medhalü li'dirâseti's-şerîati-l islamiyye*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 2011, 234. Şerafeddin Kalay, *İlim ve Hikmet Pınarından Ticaret Ehline*, Safa Yayın Dağıtım, İstanbul 2014,13; İstanbul Üniversitesi, *İslam Hukuku II*, 22; Hamdi Döndüren, *Ticaret ve İktisat İlmihali*, Erkam Yayınları, İstanbul 1993,45.

² Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânu'l-arab*, Dâru Sâdır, Beyrut 1990, 2/199,200; Muhammed Murtazâ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-ârus min cevahiril-kâmus*, Dâru-l Hidâye, Mısır 1306,5/382.

³ Zahit İmre ve Hasan Erman, *Miras Hukuku*, Der Yayınları, İstanbul 2017,9-10.

⁴ Martin Sebastian Haase, "Rechtsfragen des Digitalen Nachlasses" Law as a Service (LaaS) Recht im Internet –und Cloud-Zeitalter, Band 1, Jürgen Taeger (Hrgs), Oldenburger Verlag für Wirtschaft, Informatik und Recht,Edeweicht 2013, 381.

nedenle dijital varlıkları tür ve nitelik olarak sınırlamak mümkün olmamaktadır. Bireysel kullanım yoğunluğu ve bilinirlik açısından bazı dijital varlıklar şu şekilde sıralanmaktadır:

- E-Posta İçerikleri
- Sosyal Medya Hesapları
- İnternet Hesapları ve Alan Adları
- Çevrimiçi Oyun Hesapları ve Oyun Karakterleri
- Kullanma ve Kiralama Hakları
- Elektronik Para, Dijital Para, Sanal Para ve Kripto Para

2. Elektronik Uygulamaları Kullanma Hakkının Değerlendirilmesi

Dijital terikenin fıkhi boyutunu anlayabilmek için elektronik uygulamaları kullanma hakkının nasıl bir hak olduğunu incelemek ve belirlemek isabetli olacaktır. Bu uygulamanın konumu nedir? Bu uygulamaları kullanan kimse bunları mülkü olarak mı kullanmaktadır, yani bir mülkiyet mi ifade etmektedir? Yoksa bu icâre⁵ ve iâre⁶ akitlerinde olduğu gibi internet sunucularının kendisine sunmuş olduğu bir imkan ve hak konumundadır? Bunun tespitinde internet ortamında sunulan hizmetler ve uygulamalar için kullanıcı ile yapılan anlaşma şartları belirleyici olacağı söylenebilir. Ama sonuç itibarı ile bu kullanım ya mücerred bir intifa hakkı kabul edilecek veya bir mülkiyet hakkı olacaktır. Bu durumları tespit ettikten sonra dijital mirasın fıkhi durumunu incelemek yerinde olacaktır.

İslam hukuku açısından haklar çeşitli şekilde değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerden birisi de hakların mülkiyet hakkı ve intifa hakkı yani faydalanma hakkı olarak kısımlara ayrılmış olmasıdır. Mülkiyet hakkı nesnenin kendisine malik olmak demektir. Eşyanın hem aynı hem menfaati üzerinde kurulu milk (milkü'l-ayn ve'l-menfaa) olarak tarif edilen mülkiyet sahibine mutlak bir anlamda yetki vermektedir.⁷ Satın alınan malın mülkiyeti bunun bir örneğidir. İntifa hakkı ise nesnenin kendisine değil kullanım hakkına veya faydasına malik olmak demektir. Kiralanan bir maldan yararlanmak gibi. İntifa hakkı “bir şeyin zatına malik olmaksızın mevcut bulunduğu müddetçe ondan faydalanma hakkı” diye tarif edilmiştir.⁸ Bu bağlamda elektronik uygulamaları kullanma hakkını iki haktan birisi olarak değerlendirmek mümkündür. Bu durumu iki başlık altında şöyle irdeleyebiliriz:

⁵ Genellikle dünyevî karşılıklar için kullanılan ücret ve uhrevî karşılıklar için kullanılan ecir kelimeleri ile eş anlamlı olan icâre kelimesi Arapça (أجر) kökünden türemiştir. İcâre, isim olarak kullanıldığında ücret demektir. Mastar olarak ise ücretle tutmak, kiralamak anlamındadır. Fıkıhtaki tarifi ile icâre: menfaatin (yararlanma hakkının) satışı demektir. Veya bedel karşılığında menfaate sahip olmaktır. İcâreye kiralama da denir. Türkçede daha çok “kira akdi” şeklinde kullanılır. Bkz: Abdullah b. Muhammed b. Mevdûd Mecdüddin el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lili-l muhtâr*, Dâru-l Erkam, Beyrut (t.y.),1/308; Nihat Tosun, *Ticaret hukuku*, Safa Yayın Dağıtım, 1. baskı İstanbul 2019,161.

⁶ İâre, Arapça teâvir (تعاور) kelimesinden türemiştir. Kelime anlamı itibarı ile iki kişi aralarında verip almak ve nöbetleşmek demektir. İnsanlar ödünç malı dolaştırıp elden ele alıp verdikleri için bu akde iâre/âriye denilmiştir. Fıkıh istilahında ise iâre,menfaatin karşılıksız temlikidir. Yani malın kendisinin değil menfaatinin karşılıksız olarak verilmesidir. Bir başka ifade ile menfaatin hibesi de diyebiliriz. Bkz: Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lili-l muhtâr*, 2/68; Tosun, *Ticaret hukuku*,171.

⁷ Muhammed Kadri Paşa, *Mürşidu'l hayrân ila marifeti ahvâli'l insan*, Bulak matbaası, Mısır 1891,4; Zerka, *el-Medhalu'l- Fıkhiyyü'l- Amm*, 1/359; Zeydan, *el-Medhalü li'dirâseti's-şerîati-l islamiyye*, 213.

⁸ Kadri Paşa, *Mürşidu'l hayrân ila marifeti ahvâli'l insan*, 5; Zerka, *el-Medhalu'l- Fıkhiyyü'l- Amm*, 1/349,350; Zeydan, *el-Medhalü li'dirâseti's-şerîati-l islamiyye*, 215.

2.1. Elektronik Uygulamaları Kullanmanın İntifa Hakkı Olması

Haklar kapsamında elektronik uygulamaları kullanma hakkının mahiyeti hakkında farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Bazı araştırmacılara göre elektronik uygulamaları kullanma hakkının mülkiyet hakkı değil de intifa hakkı olarak değerlendirilmesi mümkün görülmektedir. Elektronik uygulamaları kullanma hakkını kullanan kişiler aldıkları elektronik hizmetler karşılığında herhangi bir ücret ödemiyorsa bu hakkın icâre ve iâre hakkı gibi mücerred bir intifa hakkı olduğu rahatça söylenebilir.

İntifa hakkının vârislere intikal edip etmeyeceği hususu fakihler arasında ihtilafıdır. Hanefi mezhebine göre mutlak olarak intifa hakkının vârislere intikal etmeyeceği ifade edilmiştir. Zira intifa hakkı mirasa ihtimali olmayan bir haktır. Bir şeyden faydalanma bir anda olmayıp yavaş yavaş olmaktadır. Kişinin ölümünden sonra meydana gelecek olan faydalanma hakkı ölümü anında mevcut olmadığından miras da olamayacaktır.⁹ Şâfiî, Maliki ve Hanbeli fukahasına göre ise icâre ve vasiyet gibi bazı fıkıh konularında intifa hakkının vârislere intikal edeceği görüşü kabul edilmiştir. Zira icâre akdi lazım bir akit olduğundan kiralayan kimsenin ölümü ile son bulmaz. Menfaat ile yapılan vasiyette aynı icare akdi gibidir. Kendisine vasiyet olunan kimsenin ölümü ile bu vasiyet son bulmaz.¹⁰

Ortaya konan fıkhi görüşler değerlendirildiğinde elektronik uygulamaları kullanma hakkı fıkhi açıdan intifa hakkı olarak görülebilir. Buna göre internet sunucularının sunmuş olduğu hizmetler de mülkiyet onlara ait olmuş olur. Bu hizmetleri kullanan kişiler ise mülkiyet hakkına değil sadece bu hizmetleri kullanma hakkına yani intifa hakkına sahip olurlar.

2.2. Elektronik Uygulamaları Kullanmanın Mülkiyet Hakkı Olması

Elektronik uygulamaların kullanımı ile ilgili ikinci yaklaşım ise bunun bir mülkiyet hakkı olarak değerlendirilmesidir. Eğer bir kimse bu uygulamaları kullanmak için maddi bir meblağ ödüyorsa bu durumda mülkiyet hakkı gündeme gelir. Bu bağlamda dijital bilgilere malik olmak fikri mülkiyet veya manevi bir mülkiyet hakkı doğurur. Fikri mülkiyet; somut olmayan bir şeyde hak sahibi olmak diye tarif olunmuştur. Mesela bir yazarın yazdığı fikirlerin hakkı, bir sanatçının kendi ürettiği eserindeki hakkı ve bir mucidin icat ettiği ürünündeki hakkı; fikri haklar kapsamında değerlendirilmektedir.¹¹ Dijital ortamda somut bir mal varlığı bulunmadığından bu mülkiyeti bu şekilde değerlendirmek yerinde olacaktır. İslâm hukukunun ilkeleri de böyle bir hakkın yani fikri veya manevi mülkiyet hakkını benimseyecek bir niteliktedir. Günümüzde teknoloji ve internet alanındaki hızlı gelişmeler dijital ortamda bulunan bilgi ve icatların kıymet ifade ettiğini göstermekte ve gerektiğinde satılıp alınan bir nesne olduğunu desteklemektedir.

⁹ Fahrudin Osman b. Ali ez-Zeylaî, *Tebyinu'l-hakâik şerhu kenzi'd-dekaik*, Bulak 1315,5/114; Alauddin Ebû Bekr b. Mesud el-Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fi tertibi's-şerâi'*, Dâru'l Kütübi-l İlmiyye, Beyrut 1986, 7/386; Muhammed Emin b. Âbidîn, *Raddu'l-muhtâr*, Dâru'l Fikr, Beyrut 1992, 6/83.

¹⁰ Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed el-Makdisi İbn Kudâme, *el-Muğni*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1405, 5/347; Şemsuddin Muhammed b. Ebi'l Abbas Ahmed b. Hamza Şihabuddin er-Ramlî, *Nihâyetu'l muhtaç ila şerhi'l minhac*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1984,5/317; Ahmet b. Muhammed es-Savî el-Malikî, *Bülğatü's-sâlik li'ekrabi-l mesâlik ila mezhebi'l imamı malik (Hâşiyetus-sâvî ala's-şerhi's-sağîr)*, Mektebetu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Halep 1952,4/50.

¹¹ Ali el-Hafif, *el-Milkiyyetu fiş-şerîati-l islâmiyye*, Dâru'l Fikri'l Arabî, Kâhire 1996, 12.

3.Dijital Varlıkların Terike Olarak Değerlendirilmesi

Fakihler terikenin ölünün arkasındaki bıraktığı şeyler olduğu hususunda ittifak ettikleri görülmektedir. Ancak terike kelimesinin kapsama alanına giren şeyler hususunda ihtilaf meydana gelmiştir. Bu mesele ile alakalı iki görüş nakledilmektedir. Birinci görüş Hanefilere ait olup bu görüşe göre terike ölünün arkasında bıraktığı mallardan ibarettir.¹² İkinci görüş ise Şafî, Maliki ve Hanbelilere aittir. Bu görüşe göre ise ölünün arkasında bıraktığı mallar ve haklar terike olarak değerlendirilir. Malikiler terikeyi “bir kimsenin ölümünden sonra ona ait olup bölünebilen bütün haklar” diye tarif etmişlerdir.¹³ Şafîler terikeyi “ölünün arkasında bıraktığı herhangi bir mal ve hak” diye tarif etmişlerdir.¹⁴ Hanbeliler ise terikeyi “ölünün arkasında bıraktığı haklar” diye tarif etmişlerdir.¹⁵ Bu tariflere baktığımız zaman Hanefilerin terikenin kapsamını dar tuttukları görülmektedir. Buna göre menfaatler ve mal ile bağlantısı olmayan haklar terike kapsamına girmez. Diğer cumhuru fukahaya göre ise terikenin kapsamı geniş olup bu kavram menfaat ve hakları da kapsamaktadır.¹⁶

Bu bağlamda dijital varlıkları iki çeşit olarak incelemek mümkündür. Birinci çeşit maddi bir kıymet ifade eden dijital varlıklardır. Bu grubun içine dijital paralar, herhangi bir sitede hesabı bulunan kimsenin oradan elde ettiği reklam gelirleri veya kıymet ifade eden herhangi bir hesap olabilir. Bu gibi dijital varlıklar maddi bir değer ifade ettiğinden kişinin terikesi kapsamında değerlendirileceği ifade edilmiştir. İkinci çeşit ise edebi ve fikri anlamda değer ifade eden dijital varlıklardır. Fotoğraflar, videolar, ses dosyaları, şiirler ve yazılar bu gruptandır. Çoğu internet kullanıcılarının hesaplarında bu gruptan dijital varlıklar bulunmaktadır. Bu grupta bulunan dijital varlıklar edebi ve fikri haklar kapsamında değerlendirilir. Edebi ve fikri haklar Hanefilerin dışındaki İslâm fakihlerine göre mal kapsamında değerlendirilir. Buna göre de bu kısım dijital varlıklar terike kapsamında değerlendirilebilir.

Yapılan bu değerlendirmelerden dijital terikenin mal kapsamında değerlendirip vârislere intikalini kabul etmek İslâm fakihlerinin çoğunun kabul ettiği bir görüş olduğu görülmektedir. Bir takım sebeplerden dolayı bu görüş terciheşayan bulunmuştur. Bu sebepleri şöyle sıralayabiliriz:

¹² Zeylâi, *Tebyinu'l-hakâik şerhu kenzi'd-dekâik*, 6/229; Zeynuddin b. İbrahim b. Muhammed İbn Nüceym el- Mısri, *el-Bahru'r-râik şerhu kenzi'd-dekâik*, Dâru'l Kitabi'l İslâmî (t.y), 8/557; İbn Âbidîn, *Raddu'l-muhtâr*, 6/759. Mal Mecelle'de “insanın tabiatı icabı kendisine bir ihtiyaç ve istek duyduğu ve lüzumu olduğunda kullanılmak üzere doğrudan saklanıp korunması mümkün olan şey” diye tarif olunmuştur. Bkz: ilmi komisyon, *Mecelletü'l-ahkâmi'l-adliyye*, Karhane-i Ticareti Kütüb, Karataşi (t.y), md.126.

¹³ Ahmed b. Muhammed ed-Derdîr, *eş-Şerhu'l kebîr ala muhtasarı halîl*, Dâru'l-Fikr, Beyrut (t.y); Savî , *Bülğatü's-sâlik li'ekrabi-l mesâlik ila mezhebi'l imamı Malik (Hâşiyetus-sâvî ala's-şerhi's-sağîr)*, 4/616.

¹⁴ Ramlî, *Nihâyetü'l muhtaç ila şerhi'l minhac*, 6/4; Süleyman b. Ömer b. Mansur el-Acîlî el-Ezherî *,Futuhâtu'l- vehhab bi-tevzihi şerhi menheci't-tullâb (Hâşiyetu'l- cemel)*, Dâru'l-Fikr, Beyrut (t.y), 4/3-4; Süleyman b. Muhammed b. Ömer el-Büceyremî, *Tuhfetu'l- habib ala şerhi'l hatib (Hâşiyetu'l-Büceyremî)*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995, 3/244.

¹⁵ Mansur b. Yunus b. Salahuddin b. Hasan el-Behûtî, *Keşşâfu'l kına an metni'l ikna*, Dâru'l Kütübî'l İlmiyye (t.y) ,4/402-403; Mustafa b. Sad b. Abdihi er-Rahîbânî , *Metâlibu uli'n-nuhâ fî şerhi gâyeti'l-münteha*, el-Mektebu'l-İslâmî 1994, 4/543.

¹⁶ Muhammed Abdurrahim el-Keşkî, *et-Teriketü ve ma yetealleku biha mine'l-hukuk*, Dâru'n-Nezir (t.y), 62-63.

1. Mirasa delil teşkil eden ayet ve hadislerde terikenin kapsamı açısından herhangi bir sınırlama yoktur.¹⁷ Dolayısıyla dijital varlıklar terike kapsamında değerlendirilip vâislere intikal ettirilebilir.

2. İslâm fıkında genel bir prensip vardır ki o da; bir şey ile alakalı bir emir veya yasak bulunmadığı zaman o şeyin mübah olduğu ile hüküm verilmesidir.¹⁸ Bu yerleşik kurala göre dijital varlıkların vâislere intikaline dair bir yasak bulunmadığı için bu varlıkların miras kabul edilmesi gerekecektir.

3. Dijital varlıkların miras olması vâisler için bir maslahat barındırmaktadır. Özellikle maddi bir değer ifade eden dijital varlıklarda bu maslahat daha çok ön plana çıkmaktadır.

4. Dijital mal varlığına sahip olan mûrisin ölümünden sonra bu mal varlığının devam ettirilmesi mûrisin bir hakkı olarak değerlendirilebilir. Özellikle mûris hayatında iken bu dijital varlıklara belli bir meblağ ödediyse bu mal varlığının mevcudiyetinin kabul edilmesi mûrisin de maslahatına olacaktır. Bu durum özel mal varlığının korunması kapsamında da değerlendirilebilir.

4. Dijital Miras ve Özel Hayatın Korunması

Dijital varlıklar insanın özel hayatı ile alakalı bilgileri de barındıracağından dijital miras bu bilgilerle de ilintilidir. Bu bilgiler kişinin aile hayatı, mesleği, sağlığı, aldığı maaş ile alakalı olacağı gibi siyasi ve dini görüşleri, başkaları ile yaptığı yazışmalar ve görüşmelerle de alakalı olabilir. Dijital miras ile özel hayatın korunması çığnemiş olur mu veya kişi öldükten sonra özel hayatının korunması son bulmuş olur mu vb. soruların cevaplanması gerekmektedir. Bu bağlamda insanın özel hayatı ile ilgili haklarının neler olduğunu incelemek yerinde olacaktır.

4.1. İnsanın Özel Bilgileri İle Alakalı Hakları

Her insanın bir özeli ve özel bilgilerini saklama hakkı vardır. İnsanın başkası ile yapmış olduğu işlemlerde ve yazışmalarda da kendisine ait bir takım özel bilgileri olabilir. Kişi bu bilgilerin başkaları tarafından görülmesini ve bilinmesini istemeyebilir. İslam hukuku sahibinin izni olmadan mahremine müdahale edilmesini yasaklamış ve bu bağlamda yazışmalarına bakılmasını haram kılmıştır. Dini naslar buna delalet etmektedir. Özel hayatın korunması ile alakalı bazı deliller şu şekildedir:

Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur: “Kim bir kardeşinin yazdığı şeye izinsiz bakarsa sanki ateşe bakmış gibidir.”¹⁹

Bir adam resulullah (s.a.v)’in kapısındaki bir delikten bakmış. Resulullah (s.a.v)’in elinde başını kaşındığı bir demir tarak varmış. Resûlullah (s.a.v) onu görünce :«Beni gözettiğini bilsem şu demirle senin gözünü oyardım. İzin ancak ve ancak gözden dolayı icad edilmiştir»

¹⁷ Mirasa delil teşkil eden ayet ve hadisler için bakınız: Nisa suresi 11,12. ayet; Buhâri, *Ferâiz*.24; Ebu Dâvûd, *Harâc*,15

¹⁸ İbn Âbidîn, *Raddu'l-muhtâr*, 1/105.

¹⁹ Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvûd , *Sünen-i Ebi Davud*, Dâru’l Kütübi’l Arabî, Beyrut (t.y), ‘‘Dua’’ 23, 1/552 (No. 1485); Ebu Abdillâh el-Hâkim Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. Hamdeveyh et-Tahmânî en-Neysâbûrî, *el-Müstedrek ala’s-sahihayn*, Dâru’l Kütübi-l İlmîyye, Beyrut 1990,4/300 (No. 7707).

buyurmuşlar.²⁰ Bu naslardan İslâm dininin özel hayatın korunmasına vermiş olduğu önem anlaşılmaktadır.

Kişi hayatta iken söz konusu olan bu yasağın kişi öldükten sonrada devam ettirilip ettirilmeyeceği hususu da ayriyeten incelenmiştir. İslâm dininin insana hayatında iken vermiş olduğu değeri öldükten sonrada verdiği görülmektedir. Ölünün yıkanması, kefenlenmesi, namazının kılınması, defnedilmesi ve ölüye eziyet ve zarar veren şeylerin haram kılınması bunun göstergesidir. H.z Âişe'den (r.a) gelen bir rivayette peygamber efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Ölünün kemiğini kırmak diri iken kemiğini kırmak gibidir".²¹ Bu hadisin hayatta olan bir kimsenin nasıl saygınlığı var ise ölen kimsenin de bu saygınlığa sahip olduğuna işaret olduğu belirtilmiştir.²² Bu saygınlığın zimmi olan kafirler için bile geçerli olduğunu İbni Âbidin [ö.1836] Raddu'l-muhtâr isimli kitabında belirterek şöyle söylemiştir: "Zimmi olan ölü bir kimsenin kemiklerinin saygınlığı olup bu kemikler kırılmaz. Zira zimmi olan kimseye hayatta iken eziyet vermek nasıl haram ise öldükten sonrada aynı şekilde haramdır."²³ İslâm dini ölümlerin arkasından sövmeyi de yasaklamıştır. Aişe (r.a)'dan rivâyet edildiğine göre, şöyle demiştir: Peygamber (s.a.v)'in yanında ölen bir kimse kötülükleriyle anılmıştı da Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştu: "Ölülerinizi hayırla yâd ediniz."²⁴ H.z Âişe'den (r.a) gelen bir rivayette peygamber efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Ölülere sövmeyiniz. Çünkü onlar, önden göndermiş oldukları amellerinin karşılıklarına ulaşmışlardır."²⁵ İbn Ömer (r.a.)'den gelen rivâyete göre, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Ölen kimselerin iyi yönlerini anıp hatırlayın kötülüklerini ise gündeme getirmeyin."²⁶

Ortaya konan görüşlerden ve zikredilen delillerden anlaşıldığı üzere İslâm dini ölen insana eziyet veren şeyleri haram kılmıştır. Hayatta olan kimseye verilen bu değer ve saygınlık ölüye de verilmiştir. Bütün bunlar ölünün özel hayatı ile ilgili bilgilerin korunması gerektiğini göstermektedir. Özellikle bu bilgilerin açığa çıkması ölünün saygınlığını zedeleyecekse yada sırlarını ortaya çıkaracaksa bu durumlarda özel hayatın korunması daha büyük önem arz etmektedir.

SONUÇ

İslâm fıkhnının esnek ve evrensel olma özelliği ve içtihat sisteminin faaliyeti hasebiyle içinde barındırdığı genel prensip ve kuralların ortaya çıkabilecek yeni gelişmelere ve yeni olaylara hüküm üretmeye müsait ve yeterli olduğu görülmektedir. Her alanda olduğu gibi ilim ve teknolojinin hızla yol aldığı modern teknoloji çağında yeni ortaya çıkan konular ve özellikle dijital miras konusu gündemin ilk sıralarında yerini korumaktadır. Bilhassa bazı dijital

²⁰ Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccac, *el-Câmiu's-Sahih*, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut (t.y), Thk: Muhammed Fuad Abdulbakî, 'Adâb' 9, 3/1698 (No. 2156).

²¹ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2001, 41/259 (No. 2474); Ebû Dâvûd "Cenâiz" 3/212 (No. 3207).

²² Muhammed Eşref b. Emir b. Ali b. Haydar Ebu Abdirrahman Şerefu'l hak es-Siddikî el-Azimâbâdî, *el-Avnu'l mabûd şerhu süneni ebî dâvûd*, Dâru'l Kütübi-l İlmiyye, Beyrut 1415,9/18.

²³ İbn Âbidîn, *Raddu'l-muhtâr*, 2/246.

²⁴ Ahmed b. Suayb Ebu Abdirrahman en-Nesâi, *es-Sünenü'l kübrâ*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2001, "Cenâiz" 2/426 (No. 2073).

²⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmiü's-sahih*, *Dâru Tavki'n-Necât*, Beyrut 1422, "Cenâiz" 2/104 (No. 1393).

²⁶ Muhammed b. İsa b. Sevra Ebu İsa et-Tirmizî, *Câmiu't-Tirmizî*, Dâru'l Ğarbi'l İslâmî, Beyrut 1998, "Cenâiz" 2/330 (No. 1019); Ebû Dâvûd "Edeb" 4/675 (No. 4900).

varlıkların maddi ve manevi kıymet ifade etmesi onların miras kapsamında değerlendirilmesini pekiştirmektedir. Ama herhangi bir bedel ödemedi kullanıyor ise bu hak intifa hakkı olarak değerlendirilebilir. Eğer kişi kullanmış olduğu elektronik uygulamaları herhangi bir bedel ödeyerek kullanıyor ise bu hak da mülkiyet hakkı kapsamında değerlendirilebilir. Her iki hakkı da miras kapsamında değerlendirmek mümkün görülmektedir.

İslâm hukuku insan hayatını ve menfaatlerini koruyup kollamak üzere bir takım düzenlemeler yapmıştır. Hukuk kaynaklarında “zaruret-i hamse” olarak formüle edilen İslam’ın beş ana gayesi bunu hedeflemektedir. Bu beş şey dinin korunması, canın korunması, neslin korunması, malın korunması ve aklın korunması olarak ifade edilmiştir.²⁷ Bu bağlamda tespit edilen malın muhafazası kapsamında kişinin vefatından sonra dijital varlıklarının koruma altına alınması gündeme gelmektedir.

İslâm dini özel hayatı koruma altına alarak insana bu anlamda bir takım haklar sunmuştur. Bunun gereği olarak kişinin dijital varlıkları özel hayatı ile alakalı bir takım önemli bilgileri ve sırları içeriyorsa bu kısım açığa vurulmayıp vârislere bu bilgilerin verilmemesi öngörülmektedir. Bu anlamda ölen kişinin özel hayatı koruma altına alınmak şartı ile dijital varlıkların miras kapsamı altında değerlendirileceği vurgulanmıştır.

Yeni ve gelişen bir olgu olması hasebiyle dijital miras ile alakalı ilmi çalışmaların yapılmasına ve bu konuda bilgilendirici toplantı ve sempozyumların düzenlenmesine ihtiyaç görülmektedir. İslâm fihhının dijital miras ile ilgili yaklaşımı ve sunmuş olduğu görüşlerin ortaya çıkarılması da bu anlamda büyük önem arz etmektedir. Gelişmekte olan teknoloji ile büyük bir önem kazanan dijital miras konusu fıkıh konferanslarında dile getirilerek bu konu ile alakalı sorunlara çözüm üretilmesi gerekli görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Acîlî, Süleyman b. Ömer b. Mansur el-Ezherî, *Futuhâtu'l- vehhab bi-tevzihi şerhi menheci't-tullâb (Hâşiyetu'l- cemel)*, Dâru'l-Fikr, Beyrut (t.y).
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned*, Müessetü'r-Risâle, Beyrut 2001.
- Azimâbâdî, Muhammed Eşref b. Emir b. Ali b. Haydar Ebu Abdirrahman Şerefu'l hak es-Siddîkî, *el-Avnu'l mabûd şerhu süneni ebî dâvûd*, Dâru'l Kütübî-l İlmiyye, Beyrut 1415.
- Behûtî, Mansur b. Yunus b. Salahuddin b. Hasan, *Keşşâfu'l kına an metni'l ikna*, Dâru'l Kütübî'l İlmiyye, Beyrut (t.y).
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiü's-sahîh*, Dâru Tavki'n-Necât, Beyrut 1422.
- Büceyremî, Süleyman b. Muhammed b. Ömer, *Tuhfetu'l- habib ala şerhi'l hatib (Hâşiyetu'l- Büceyremî)*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995.
- Derdîr, Ahmed b. Muhammed, *eş-Şerhu'l kebîr ala muhtasarı halîl*, Dâru'l-Fikr, Beyrut (t.y).

²⁷ Ebu İshâk İbrahim b. Musa b. Muhammed eş-Şâtîbî, *el-Muvafakât*, Dâru İbni Affân, Kâhire 1997,1/31.

- Döndüren, Hamdi, *Ticaret ve İktisat İlmihali*, Erkam Yayınları, İstanbul 1993.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünen-i Ebi Davud*, Dâru'l Kütübi'l Arabî, Beyrut (t.y).
- Haase, Martin Sebastian, "Rechtsfragen des Digitalen Nachlasses" Law as a Service (LaaS) Recht im Internet –und Cloud-Zeitalter, Band 1, Jürgen Taeger (Hrgs), Oldenburger Verlag für Wirtschaft, Informatik und Recht, Edeweicht 2013.
- Hafif, Ali, *el-Milkiyyetu fiş 'şer'ati-l islâmiyye*, Dâru'l Fikri'l Arabî, Kâhire 1996.
- Hâkim, Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. Hamdeveyh et-Tahmânî en-Neysâbüri, *el-Müstedrek ala's-sahihayn*, Dâru'l Kütübi-l İlmîyye, Beyrut 1990.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin, *Raddu'l-muhtâr*, Dâru-l Fikr, Beyrut 1992.
- İbn Kudâme, Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed el-Makdisi, *el-Muğni*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1405.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem; *Lisânu'l-Arab*, Daru Sâdır, Beyrut 1990.
- İbn Nuceym, Zeynuddin b. İbrahim b. Muhammed el- Mısrî, *el-Bahru'r-râik şerhu kenzi'd-dekâik*, Dâru'l Kitabi'l İslâmî (t.y).
- İmre, Zahit ve Erman, Hasan, *Miras Hukuku*, Der Yayınları, İstanbul 2017.
- İstanbul Üniversitesi, *İslam Hukuku II*.
- Kadri Paşa, Muhammed, *Mürşidu'l hayrân ila marifeti ahvâli'l insan*, Bulak matbaası, Mısır 1891.
- Kalay, Şerafeddin, *İlim ve Hikmet Pınarından Ticaret Ehline*, Safa Yayın Dağıtım, İstanbul 2014.
- Kâsânî, Alauddin Ebû Bekr b. Mesud, *Bedâi'u's-sanâi' fi tertibi's-şerâi'*, Dâru-l Kütübi-l İlmîyye, Beyrut 1986.
- Keşki, Muhammed Abdurrahim, *et-Teriketu ve ma yetealleku biha mine'l-hukuk*, Dâru'n-Nezîr (t.y).
- İlmi komisyon, , *Mecelletü'l ahkâmi'l adliyye*, Karhane-i Ticareti Kütüb, Karataşi (t.y).
- Mevsilî, Abdullah b. Muhammed b. Mevdûd Mevdüddin, *el-İhtiyâr li-ta'lili-l muhtâr*, Dâru-l Erkam, Beyrut (t.y).
- Müslim b. Haccac, Ebu'l-Hüseyn, *el-Câmiu's-Sahih*, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut (t.y), Thk: Muhammed Fuad Abdulkâfi.
- Rahîbânî, Mustafa b. Sad b. Abdîhi, *Metâlibu uli'n-nuhâ fi şerhi ğâyeti'l- münteha*, el-Mektebu'l-İslâmî 1994.
- Ramlî, Şemsuddin Muhammed b. Ebi'l Abbas Ahmed b. Hamza Şihabuddin, *Nihâyetü'l muhtaç ila şerhi'l minhac*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1984.
- Savî, Ahmet b. Muhammed el-Malikî, *Bülğatü's-salik li'ekrabi-l mesalik ila mezhebi'l imami malik (Hâşiyetus-sâvî ala's-şerhi's-sağîr)*, Mektebetu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Halep 1952.

- Şâtibi, Ebu İshâk İbrahim b. Musa b. Muhammed, *el-Muvafakât*, Dâru İbni Affân, Kâhire 1997.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevrâ Ebu İsa, *Câmiu't-Tirmizî*, Dâru'l Ğarbi'l İslâmî, Beyrut 1998.
- Tosun, Nihat, *Ticaret hukuku*, Safa Yayın Dağıtım, 1. baskı İstanbul 2019.
- Zebidi, Muhammed Murtaza, *Tâcu'l-Ârus min Cevahiril-Kâmus*, Daru-l Hidaye, Mısır 1306.
- Zeylaî, Fahrüddin Osman b. Ali, *Tebyinu'l-hakâik şerhu kenzi'd-dekaik*, Bulak 1315.
- Zerka, Mustafa Ahmet, *el-Medhalu'l- Fıkhıyyü'l- Amm*, Dâru'l-Kalem, Dimeşk 2012.
- Zeydan, Abdülkerim, *el-Medhalü li'dirâsetiş-şerîati-l islamiyye*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 2011.